

ПЕДАГОГИКА ИЛИМДЕРИ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

Кыдыралиев К.К.

**ИЛИМИЙ ТҮШҮНҮКТҮҮЛҮКТҮ ӨЗДӨШТҮРҮҮ ЖАНА
АНЫН ПРИНЦИПТЕРИ**

Кыдыралиев К.К.

ОСВОЕНИЕ НАУЧНОГО ПОНИМАНИЯ И ЕГО ПРИНЦИПЫ

К.К. Kydyraliev

**UNDERSTANDING OF SCIENTIFIC UNDERSTANDING
AND ITS PRINCIPLES**

УДК: 37.013

Макалада эгер өтүлүп жаткан сабак мектеп окуучуларын өзүнө тартып кызыктыра албаса, анда окуучулар кыйналуучуга, ал эми мугалим кыйноочуга айланып калары тууралуу сөз айтылат. Ошондой эле макалада негизинен илимий түшүнүктүүлүк, ар бир атуул дүйнөнү, мыйзамды, адамдарды жана өзүн таанып-билүү түшүнүктөрүн өздөштүрүү менен улуттук сезимдерин ойготуу менен коюлган максаттуу проблемаларга карай илимий түшүнүктүүлүктү өздөштүрүү жөнүндө, улуттук идеологиянын чегинде иш алып баруу жөнүндө маалымат берилет. Билим берүү системасында мугалимдердин компетенттүүлүгүнө жараша, алардын жан дүйнөсүнүн өзөгүндөгү өнүп-өсүп жаткан илимий түшүнүктөрдү жана окуу-программалык материалдарындагы өзөктүү жаңы идеяларды изилдеп, калкыбыздын өлбөс-өчпөс Улуу Сабак Дөөлөттөрүндөгү таанып-билүү жана тарбиялоо гүл азыктары менен байланыштырып мектеп окуучуларына түшүнүк берүү жөнүндө айтылат.

Негизги сөздөр: илимий түшүнүктүүлүк, дүйнө, коомдук мыйзам, адамдарды жана өзүн-өзү таанып-билүү, табигый сезимдер, таза идеялар, изилдөө, изилденүү, мектеп мугалимдери, окуучулар, өз алдынча эркин өздөштүрүү, Улуу Сабак дөөлөттөрү.

В статье написано о том, что если ваш урок не представляет интереса для учеников школы, то ученики превращаются в мученика а учителя в мучителя. А также в статье написано о научном понимании каждого гражданина мира, закона, познавать людей и самого себя с помощью освоения этих понятий пробудить национальные чувства, освоении научного понятия о работе к проблемной цели, предоставляется информация о деятельности в рамках национальной идеологии. В зависимости от компетентности учителей в системе образования, ядро их личности и высокорастущие научные концепции и исследуют новые идеи для основного материала образовательного программного обеспечения, которое воплощает в себе знание о бессмертных ценностях Великого Учения и образования связанные со школой.

Ключевые слова: научное понимание, мир, общественный закон, самопознание, естественные чувства, идеи, исследования, школьные учителя, ценности обучения и преподавания.

The article says that if your lesson is not of interest to the pupils of the school, then the students become martyrs and teachers into tormentors. And also in the article it is written about the scientific understanding of every citizen of the world, the law, to learn people and himself with the help of mastering these concepts to awaken national feelings, mastering the scientific concept of work towards a problematic goal, providing information on activities within the framework of national ideology. Depending on the competence of teachers in the education system, the core of their personality and high growing scientific concepts and explore new ideas for the main material of educational software that embodies the knowledge of the immortal values of the Great Teaching and the formation of the school-related.

Key words: scientific understanding, peace, social law, self-knowledge, natural feelings, ideas, research, school teachers, teaching and teaching values.

Эгер өтүлүп жаткан сабак мектеп окуучуларын өзүнө тартып кызыктыра албаса, анда окуучулар кыйналуучуга, ал эми мугалим кыйноочуга айланып калат.

Жаңыны жаратыш үчүн эскини билиш керек дегендей, заманыбыз улам жаңыланууга багытталган сайын, жаңыча жашоо, жаңы талап процесстери күч алууда. Бирок жаңыча жашоонун илимий түшүнүктүүлүгүн өздөштүрүүнүн негизги багыттары, түйүндүү сырлары толук ачылбаган бойдон калууда.

Албетте, ар бир инсан, ар бир атуул өзүнүн рухий жан дүйнөсүн, жашоо тиричилигин жана акыл-ой сезимин тынымсыз жаңырттып, тазартып турууга тийиш. Эгер коомдо жашап жаткан ар бир атуул дүйнөнү, коомду, мыйзамды, адамдарды жана өзүн-өзү таанып-билүү түшүнүктөрүн өздөштүрүп, улуттук сезимдерин ойготуп, улуттун идеологиянын чегинде ой-сезимдерин турмушка ашырууга аракеттенишпесе, атайын жүргүзүлгөн реформаларың деле жеткиликтүү натыйжа бербей калышы мүмкүн. Демек, жаңыны жаратыш үчүн эскини билиш керек. Муну Жусуп Баласагын бабаңыздын даанышман сөзү менен улантсак:

«Он нерсе ар бир инсанга керек деген,
Көзү курч, кулагы сак, жүрөгү кең.
Акылдуу, келишимдүү, сулуу, чечен,
Билимдүү, эстүү, ишке бекем.

Билим алсак, урмат-сый алып келет, билим сага акыл-ой, кубат берет.

Билимсиз жүрөк, тилдин пайдасы жок,

Билим-өнөр, өмүргө суудай керек», деп айткан акыл-ой, нускаларына ой жүгүртсөк, биринчиден, билим берүү системасында болсун, жалпы эле мамлекеттик кызмат орундарында болсун кадрларды өз кесиптери боюнча компетенттүүлүгүнө жараша, алардын изденүүдөгү чыгармачылык демилгелерин ар тараптуу өркүндөтүү менен коюлган максаттуу проблемаларга карай илимий түшүнүктүүлүктү өздөштүрүү.

Экинчиден, адамдардын жан дүйнөсүнүн өзгүндөгү өнүгүп-өсүп жаткан табигый сезимдеринин илимий түшүнүктөрүндөгү түйүндүү элементтерин ар тараптуу изилдеп, мектеп мугалимдеринин жана окуучулардын өз алдынча эркин өздөштүрүүсүнө жол ачуу.

Үчүнчүдөн, коомдук ар кандай кесиптик окуу жайларында болсун, үй-бүлө тиричилигинде болсун, мектептеги билим берүү жана окуу-методикалык процесстеринде болсун, башкы максат: таанып-билүү жана тарбиялоо процесстеринин эң ыңгайлуу түшүнүктөрүн өздөштүрүүдө мектеп окуучуларына жана жалпы эле жаштарга туура багыт берүүдө.

Төртүнчүдөн, “Өткөндү унутпа, ал келечектин окутуучусу” (кытай) дегендей, Кыргыз Республикабыздын билим берүү системасынын мыйзамына негиздүү окуу-программалык материалдарындагы жана окуу-методикалык процесстериндеги өзөктүү жаңы идеяларды ар тараптуу изилдеп, калкыбыздын өлбөс-өчпөс Улуу Сабак Дөөлөттөрүндөгү элдик педагогиканын таалим-тарбиялык жана таанып-билүү гүл азыктары менен байланыштырып, мектеп окуучуларына жана жалпы эле жаштарга түшүнүк берүү учурдун талабы. Демек, жаштардын улуттук акыл-ой, сезимдерин ойготуп, жаңыча жашоого туура багыт берүү, илимий түшүнүктүүлүктү өздөштүрүү дегендик.

Албетте, ар бир мугалим, ата-эне, врач, инженер, дыйкан, малчылар, жумушчулар ж.б. өз ардактуу кесиптеринин ээси. Алар өз кесиптери боюнча изденүүчү чыгармачыл инсандар. Мисалга алсак, мугалимдер өз кесиптери боюнча окуу-программалык материалдарды алдын ала өздөштүрүп, мектеп окуучуларына билим жана тарбиянын үрөөнүн себишсе, врачтар адамдардын ден-соолуктарына алдын ала кам көрүшөт. Ал эми малчылар, дыйкандар жакшы төл, жакшы түшүм алууга аракеттенишсе, ата-энелер, жумушчулар жана кызматчылар демек, өздөрүнүн максаттуу милдеттерин, ой-мүдөлөрүн турмушка ашырууга ар тараптуу аракет жасашат эмеспи.

Демек, дүйнөлүк илимий технологиянын жаңыча кулач жайып, өсүп-өнүгүп жаткан илимий ийгиликтери менен, кутман кыргыз калкыбыздын байыртадан бери атадан-балага, муундан-муунга өтүп, элдик педагогиканын илимий булактарынан балдарга,

жаштарга сабак берип келген Улуу Сабак Дөөлөттөрүнүн турмуштук тажрыйбаларында өздөштүрүлгөн таанып-билүү жана тарбиялоо идеяларын байланыштырып, мектеп окуучуларына, жогорку жана атайы кесиптик окуу жайларынын студенттерине, жалпы эле жаштарга турмуштук илимий түшүнүктүүлүктү өздөштүрүүгө багыт берүү учурдун талабы.

“Илимий түшүнүктүүлүктү өздөштүрбөй туруп, илимий теорияны жана анын закондорун өздөштүрүүгө мүмкүн эмес” деген идеяны ойчулдар, окумуштуулар, педагогдор жана психологдор тарабынан айтылып келе жатышы (Усова А.В., Э.Мамбетакуннов) жалпыга маалым. Демек, илимде жана билим берүү системасында болсун, окуу-методикалык, таанып-билүү жана тарбиялоо процесстеринде болсун, үй-бүлөлүк жана саясат иштеринде болсун, эң башкы проблема – ар ким өз кесибине карай компетенттүүлүгүн жөнгө, иретке салууга тийиш. Башкача айтканда, ар бир инсан өзүнүн кесиби боюнча, жеке компетенттүүлүгүн өркүндөтүү аркылуу максаттуу проблеманын түйүндүү байланыш элементтеринин технологиялык түшүнүктөрүн өздөштүрүү – илимий түшүнүктүүлүктү өздөштүрүү дегенди билдирет.

Албетте, ар бир проблеманын сырлары бар, кырлары бар. Ошондуктан ар бир изденүүчү чыгармачыл инсан анын аткаруу технологиясын так өздөштүргөн болуш керек.

Бүгүнкү күнү дүйнөлүк илимий-технологиянын жаңы багыттары, жаңы идеялары жаштарды өзүнө тартууда. Албетте, дүйнөлүк жаңылануу иш процесстеринен артта же сыртта калып калууга акыбыз жок. Бирок, жаңыланабыз деп, илимий-технологияга баш отубуз менен кирип кетип, ата-бабаларыбыздын байыртадан жаштардын улуттук сезимдерин ойготуп, таалим-тарбия берип келген Улуу Сабак Дөөлөттөрүн көмүскөдө калтырып койсок, анда элибиздин келечеги кандай болот? Демек, жаңыны жаратыш үчүн эскини билиш керек деген идеяны тумардай сактоого тийишбиз. Болбосо өткөн ата-бабаларыбыз, келечектин ээлери жаштар бизди эч качан кечирбейт.

Чындыкка келсек, жаштарыбыз гана эмес, дээрлик көпчүлүк инсандар көркөм адабий китептерге, улуттук сезимди ойготкон элдик оозеки чыгармаларга, дастандарга, санжыраларга кызыгышпаганы байкалат. Албетте, бул өкүнүчтүү көрүнүш.

Улуу Кыргыз калкыбызда: “Тулпарды канча асый деп тишин ачпа, жакшы адамдын жашын сурап, көңүлүн баспа”, “Кыргыз Ала-Тоосу ачыла элек сыр сандык, эгер ачкан болсо, элге бакыт-байлык келет” деп айтылат. Демек, элибиздин келечеги үчүн кимдерди даярдап жатабыз. Балким келечек жаштарыбыз үчүн кооптонбой эле койгонубуз оң болор? Бирок калкыбыздын улуу ишеним жүгүн көтөрүп кетүүгө жаштарыбыз даярбы? Балким даанышмандардын жана турмуштун, эң татаал, торко элегинен өтүп, элине таза дили, эмгеги менен кызмат өтөп келе жаткан кутман карыялардын кеп-кеңештери керек болуп жүрбөсүн? Эң башкысы, келечек жаштарыбыз, элибиз сыймыктанган, бедел-бел туткан,

кылымдардан-кылымдарга өмүр жолу унутулбаган даңктуу уул кыздарыбыздай боло алышаар бекен?

Албетте, учурда жаштарга болгон ишеним аябагандай оор: эли-жерин коргоо, билим, илимге ээ болуу, улуттук сезимдерин ойготуп, улуттук идеологиянын чегинде иш жүргүзүү, эмгекке, маданияттуулукка жана адептүүлүк жактан тазалыкка, дүйнөлүк байланыш түйүндөрүнө кенен жол ачуу. Үрөөн жакшы болушу үчүн жамгыр менен суу кандай керек болсо, элибиз үчүн ырыс алды ынтымак, бейкутчулук ошондой эле керек. Демек, коомдо жашап туруп, андан сырткары болууга биздин акыбыз жок. Ошондуктан ар бир ишти этияттуулук менен мый-

замдын чегинде сөз сүйлөп, иш кылганыбыз оң болор.

Адабияттар:

1. Байгазиев С.О. “Адеп сабагы (окуу программа)”. - Б., 2004.
2. Жусуп Баласагын “Куталчу билим”. - Ф., 1988.
3. Волков Г.Н. “Этнопедагогика”. - М., 2000.
4. Мамбетакунов Э., “Педагогиканын очерктери”. - Б., 2014.
5. Кыдыралиев К. “Этнопедагогика” – таанып билүүнүн жана тарбиялоонун булагы. - Б., 2010.

Рецензент: к.пед.н., доцент Ажибаева А.Ж.